

YKSIIN MAAHAN TULLEIDEN LASTEN JA NUORTEN KOTI-ikäVÄ AMMATTILAISTEN KUVAAMANA

Anna-Maija de Arruda Camara: *VTM, laillistettu sosiaalityöntekijä, Helsingin kaupunki*

Eveliina Heino: *VTT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto*

Tarja Juvonen: *VTT, yliopettaja, Laurea-ammattikorkeakoulu*

*anna-maija.dearrudacamara@hel.fi; eveliina.heino@helsinki.fi;
tarja.juvonen@laurea.fi*

Janus vol. 30 (1) 2022, 44–64

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan sitä, millaisena ammattilaiset kuvaavat yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikäVää. Ammattilaisilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sosiaalityöntekijöitä, perheryhmäkotien ohjaajia sekä yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten edustajia. Tutkimuksen aineistona on seitsemän teemamuotoista yksilöhaastattelua, jotka on toteutettu vuosina 2016 ja 2017. Aineistoa analysoidaan sisällönanalyysin keinoin. Tutkimustulostemme mukaan ammattilaiset kuvaavat yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikäVää ilmiönä, joka näyttäytyy *tunteina, fyysisinä oireina ja käyttäytymisenä, kulttuurisena kaipauksena sekä väikenemisena*. Ammattilaiset määrittelevät koti-ikäVän ilmiöksi, jota suurin osa yksin tulleista lapsista ja nuorista kokee. Koti-ikäVää ei useinkaan tuoda sanallisesti esiin, vaan se ilmenee erilaisen fyysisen ja psyykkisen oireilun kautta.

JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikäVää heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta. Aineistona on seitsemän ammattilaisten yksilöhaastattelua, joita analysoimme sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt 1990-luvulta alkaen ja yllirajaisuus koskettaa yhä useampia ihmisiä. Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö UNHCR:n tilastojen mukaan vuoden 2018 lopussa liikkeellä oli maailmanlaajuisesti 70,8 miljoonaa pakkomuuttajaa, kun mukaan lasketaan myös maiden sisällä pakon edessä muuttamaan joutuneet. Pakkomuuttajista 138 600 oli yksin il-

man huoltajaa olevia lapsia. (UNHCR 2018.) Laillisten keinojen ja mahdollisuuksien puuttuessa pakkomuuttajat matkustavat vaarallisia reittejä pitkin ja ovat tekemisissä ihmislakuljetusverkostojen kanssa, mikä asettaa heidät haavoittuvasen asemaan (Turtiainen 2018, 186). Yksin liikkeellä olevat lapset joutuvat usein kohtaamaan ihmislakuljetukseen liittyvien riskien lisäksi poliisiin, rajaviranomaisten ja muiden aikuisten harjoittamaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä (UNHCR, Unicef & IOM 2017, 4).

Monissa EU-maissa maahanmuuttoa ja perheenyhdistämistä on tiukennettu erityisesti 2010-luvulta alkaen. Tämän seurauksena EU-alueelle on muodostunut yksin tulleiden maahanmuutta-

Janus

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

jalasten ja -nuorten sukupolvi, jonka läheiset perheenjäsenet elävät pysyvästi muissa valtioissa. Suomessa suurin osa yksin tulleista turvapaikanhakijoista on iältään 15–17 vuotiaita. (Kuusisto–Arponen 2016a, 397; 2016b, 89.) Eniten alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa saapuu Suomeen Afganistanista, Irakista, Somaliasta, Syyriasta ja Iranista (Kuusisto & Korjonen–Kuusipuro 2018b, 3). Krister Björklundin (2014) mukaan yksin tulleet lapset ja nuoret ovat haavoittuvaisessa asemassa myös kohdemaassa, sillä paitsi, että he ovat maahanmuuttajia, jotka käyvät läpi ennakoimatonta turvapaikanhakuprosessia, he ovat niin sanotusti aikuisuuden kynnyksellä, eli monin tavoin uudessa ja epävarmassa tilanteessa.

Keskitymme tässä tutkimuksessa nimenomaan ammattilaisten kuvauksiin lasten ja nuorten koti-ikävästä. Valitsimme ilmiön tarkastelukohteeksi niin sanotun toisen käden näkökulman siksi, että ammattilaisten kuvausten kautta voi parhaimmillaan nousta esiin yksin tulleiden lasten ja nuorten huolenpidon ja hyvinvoinnin tukemisen sekä heidän kanssaan tehtävän sosiaalityön näkökulmasta tärkeitä seikkoja. Haastattelemamme ammattilaiset ovat läsnä yksin maahan tulleiden lasten- ja nuorten arjessa, mikä tekee heidän näkökulmansa tarkastelusta kiinnostavaa.

Tutkimusaiheemme kautta sosiaalityön ylijärjät luonne tulee näkyväksi. Samalla kun sosiaalityötä tehdään paikallisesti ja tiiviisti suomalaisen yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin sekä lainsäädäntöön kiinnittyvänä, on sosiaalityö myös monessa mielessä ylijärjät. Globaalit tapahtumat, siirtolaisuus ja ihmisten liikehdintä valtioiden välillä

ja sisällä vaikuttavat niin sosiaalityön kulloisiinkin painotuksiin kuin sosiaalityössä kohdattavien ihmisten arkeen. (Rauhala ym. 2016, 10–11.) Erityisesti maahanmuuttajataustaisten sosiaalityön asiakkaiden arki on usein ylijärjät, jolloin siihen kuuluvat erilaiset valtioiden rajojen ylitse ulottuvat suhteet ja yhteydet. Ylijärjät näkökulma siirtolaisuuteen painottaa siirtolaisten ylijärjät ja monipaikkaisen kiinnittymisen sekä ympäröivien olosuhteiden ja rakenteiden vuorovaikutteista suhdetta ja haastaa idean kansallisvaltiosta ainoana ja kyseenalaistamattomana viitekehystenä kuulumisen suhteen. (Wimmer & Glick Schiller 2006, 576; Kara 2016, 33–34; 39.) Ylijärjät suhteiden merkitykset saattavat kuitenkin jäädä tunnistamattomiksi niissä hoivan ja hallinnan käytännöissä, joissa esimerkiksi yksin maahan tulleet lapset ja nuoret elävät (Kuusisto–Arponen 2016a, 398), vaikka juuri niiden ymmärtäminen ja tiedostaminen voi olla tärkeää, jotta olisi mahdollista ymmärtää lasten ja nuorten arkea sekä tuen tarpeita.

Ylijärjät ilmenee paitsi ihmisten liikkumisena, myös henkilökohtaisina ja institutionaalisina yhteyksinä lähtömaahan. Lisäksi ylijärjät voi ilmetä symbolisina ja emotionaalisina siteinä lähtömaahan, jolloin kyse voi olla erilaisten kulttuuristen arjessa näkyvien traditioiden korostamisesta (Bocagni 2012, 124–126). Atsushi Takeda (2012) käyttää osuvasti käsitettä *emotionaalinen ylijärjät* (*emotional transnationalism*), jolla hän tarkoittaa perheenjäsenten välisen ylijärjät yhteydenpidon prosessia tunteiden ja ideologioiden tasolla. Tämä näkökulma tuo esille tunteiden merkityksen maahanmuuton kokemuksissa, sillä kodin taakse jättäminen

ja uuteen maahan asettuminen herättävät monenlaisia tunteita, kuten yksinäisyyttä ja koti-ikävää (mt. 25).

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n (1997, 1) määritelmän mukaan yksin maahan tullut lapsi (*unaccompanied child*) on alle 18-vuotias henkilö, joka on erossa molemmista vanhemmistaan eikä hänellä ole mukanaan huoltajaa, joka olisi hänestä laillisessa vastuussa. Tässä tutkimuksessa käytämme Aniksen ja Esberin (2018, 190) tavoin käsitettä *yksin (maahan) tulleet lapset ja nuoret*, jolla tarkoitamme alaikäisiä, jotka vielä odottavat turvapaikkapäätöstä tai jotka ovat saaneet oleskeluluvan ja asuvat ryhmä- tai perheryhmäkodeissa tai perheryhmäkotien yhteydessä olevissa tukiasunnoissa ilman vanhempiaan.

Yksin ilman huoltajaa maahan tulleet lapset ja nuoret ovat heterogeeninen ryhmä (mm. Wirsén 2017; Björklund 2015, 9). Heistä kaikki eivät myöskään matkusta yksin, vaan yhdessä toisten lasten, muiden sukulaisten tai aikuisen saattajan kanssa (Moghaddam 2011, 105). Lähtösyyt, pakomatkat ja maahanmuuton alkuvaihe sekä ennen kaikkea yksilöiden kyky käsitellä koettuja asioita ovat myös erilaisia. Yhteistä yksin tulleille lapsille ja nuorille on kuitenkin kokemus aiemmasta kodista ja perheestä eron joutumisesta sekä uuteen maahan muuttamisesta yksin. Liikkeesä oleva lapsuus ei sovi samaan kuvaan länsimaiseksi nimetyn lapsuuskäsityksen kanssa, jossa korostuvat stabiliteetti ja kasvuympäristön muuttumattomuus sekä ydinperheessä eläminen lapselle sopivana kasvuympäristönä. (Ní Laoire ym. 2010, 156–157.)

Maahanmuuttotutkimuksessa perheen tuen merkitystä yksilön muuttaessa valtiosta toiseen on korostettu. Perhe voikin muuton jälkeen parhaimmillaan toimia jäsenilleen nopean muutoksen puskurina ja emotionaalisena tukena, sillä se on usein ainoa pysyvä asia muuton jälkeen. (Peltola 2014, 127; Alitolppa-Niitamo 2005, 44–45; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 81–85.) Perhesuhteilla voi olla myös kielteisiä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin muuton jälkeen, esimerkiksi perheroolien muuttuessa ja perhesuhteiden kriisiytyessä sekä perheväkivalan tapauksissa (Heino 2018).

Vastuu yksin maahan tulleiden lasten sosiaalisesta ja emotionaalisesta tuesta ja huolenpidosta jää Suomessa perheen puuttuessa pääosin perheryhmäkodeissa tapahtuvan institutionaalisen hoivan, suomalaisen koulutusjärjestelmän ja muiden sosiaalisten verkostojen kannettavaksi. Perheryhmäkodeista on nykyisen maahanmuuttopolitiikan myötä tullut lastensuojeluyksiköihin rinnastettavia paikkoja, joissa yksin maahan tulleet lapset viettävät pitkiäkin aikoja. (Kuusisto-Arponen 2016b, 91–108.) Useissa tutkimuksissa on tullut esille, että yksin tulleet lapset kokevat omasta perheestä ja vanhemmista erossa olemisen hyvin haastavaksi. Tämän arvellaan johtuvan siitä, että samaan aikaan kun perheen päivittäinen hoiva ja tuki puuttuvat, lasten odotetaan sopeutuvan uuteen ympäristöön ja toimintatapoihin. (Mm. Helander & Mikkonen 2002; Kohli & Mather 2003; Kuusisto-Arponen 2016b; Wirsén 2017.)

Tutkimuksemme tavoitteena on tarkastella vähän tutkittua mutta ajankoh-

taista aihetta. Pyrimme tuomaan esille, että huolimatta maahan yksin tulleiden lasten ja nuorten tilanteisiin liittyvästä haavoittuvuudesta, on huomioitava, että heillä on myös voimavaroja ja keinoja, jotka auttavat selviytymään, toteuttamaan omaa toimijuutta ja rakentamaan uutta elämää (myös mm. Kohli 2006a, 2006b; Wernesjö 2014; Lee 2012; Ni Raghallaigh & Gilligan 2010). Lisäksi on huomioitava, että lasten haavoittuvuus ei välttämättä johdu heidän taustastaan, vaan myös kohdemaassa koe-tusta rasismista ja vähemmistöasemasta sekä puutteellisista sosiaali- ja terveyst-palveluista (Hart 2014).

Seuraavaksi esittelemme erilaisia näkökulmia koti-ikävään sekä kerromme tutkimuksen toteuttamisesta ja tulok-sista. Lopuksi pohdimme sitä, miksi ko-ti-ikävä on olennainen aihe sosiaalityön näkökulmasta.

NÄKÖKULMIA KOTI-IKÄVÄÄN

Tutkimuksemme paikantuu koti-ikä-vää sekä yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria koskevaan tutkimukseen. Koti-ikävän yhteydessä on tarkoituksenmu-kaista käsitellä myös kodin käsitettä. Muuttamisessa on usein kysymys ko-din tai kodiksi kutsutun paikan jättä-misestä taakse ja pyrkimyksestä asettua uuteen paikkaan (Turtiainen 2018). Näin ollen kodilla ja asuinpaikalla on erilaisia merkityksiä. Asuinpaikka viit-taa fyysiseen paikkaan, jossa asutaan. Asuinpaikasta tulee koti ja osa identi-teettiä vasta erilaisten henkilökohtais-ten merkityksenantojen kautta. Koti ei kuitenkaan rajoitu pelkästään fyysiseen asuinpaikkaan, vaan se on konstruktio erilaisista muistoista, mielikuvista, haa-

veista ja tunteista, kuten kuuluvuuden (Kauko 2018; Kenyon 2003, 104–105) ja turvallisuuden tunteista (Papadopou-los 2002, 10–15; Douglas 1991). Maa-hanmuuton kontekstissa koti voidaan mieltää sekä paikkana, josta lähdetään, että myös jonkinlaisena tavoitteena luo-da koti uuteen paikkaan, päätepisteenä uuteen yhteiskuntaan asettumisessa. Tällöin yllirajaiset yhteydet ja suhteet voivat olla edelleen merkityksellisiä, mutta arki toimii odotusten mukaises-ti ja tuntuu ennakoitavalta ja hallitulta. (Heino 2018, 72–73.)

Ihmisten laaja liikkuvuus onkin ky-seenalaistanut käsityksen kodista läpi elämän säilyvänä yhtenä staattise-na paikkana (Ahmed ym. 2003). Kun tarkastellaan yksilön elämäntulkua, eri kodit voidaan ymmärtää jatku-mona, taitekohtina sekä peräkkäisinä tai useimpina samanaikaisina koteina (Vilkkö 2010, 22–23). Käsite *kodin tun-tu* (Kauko 2018) kuvaa emotionaalista ulottuvuutta, joka liittyy kotiin ja ko-tona olemisen tunteeseen. Konkreetti-nen asuinpaikka ei siten ole koti, jos se ei tunnu kodilta. Toisaalta ihminen voi olla asunnoton mutta ei koditon, jos hänellä on ympärillään ihmisiä, paik-koja, muistoja tai mielikuvia tuomassa kodin tuntua.

Kotiseudulta ja kotoa erossa olemi-nen voi saada aikaan monenlaisia so-maattisia, kognitiivisia, emotionaalisia ja käyttäytymiseen liittyviä reaktioita, jotka voidaan luokitella *koti-ikäväksi*. Koti-ikävässä huomio ei kiinnity kotiin liittyviin ongelmiin, vaan kotia ennem-minkin idealisoidaan ja siihen liitetään positiivisia tunteita, jotka tuottavat koti-ikävää (van Tilburg ym. 1996). Shirley Fisher kehitti 1980-luvun lo-

pulla mallin koti-ikävän tarkasteluun pohjautuen omiin tutkimuksiinsa opiskelijoiden parissa Skotlannissa (Fisher 1989). Fisher (mt.) on tutkimuksissaan pyrkinyt käsitteellistämään kodin jättämisen seurauksia yksilölle, mikä tarjoaa tarttumapintaa tarkastelemaamme koti-ikävän käsitteeseen. Fisher (mt.) on määritellyt, että kodin jättämiseen ja koti-ikävään sisältyy viisi ulottuvuutta: *menetyks, elämäntavan katkeaminen, heikentynyt kontrollin tunne, roolihämmennys* sekä *konflikti*.

Ero perheestä, ystävästä ja läheisistä voidaan kokea *menetyksenä*, johon reagoidaan suremalla ja kokemalla niin sanottua eroahdistusta. Menetykset voivat ihmisten lisäksi liittyä myös ei-aineellisiin asioihin, kuten kulttuuriseen elinympäristöön tapoineen tai asemaan yhteiskunnassa. Toinen Fisherin kodin jättämiseen liittyvä ulottuvuus on *elämäntavan katkeaminen*. Se tarkoittaa jatkuvuuden, rutiinien ja elämäntyyliin muuttumista, ja niiden aiheuttamia negatiivisia tunteita, jotka koetaan koti-ikävänä. Uudessa tilanteessa aiemmat tavat ja käyttäytymisen normit eivät välttämättä ole toimivia, eikä yksilö voi turvautua niihin. (Mt., 10–14.)

Kolmas seuraus kodin jättämisestä määritellään *heikentyneeksi kontrollin tunteeksi*. Uudessa ympäristössä, tuttujen rutiinien ja asioiden puuttuessa hallinnan tunne vähenee ja koti-ikävä voi olla ikään kuin vastaus kuormitukseen, joka aiheutuu kontrollin puutteesta. (Mt., 14–16.) Neljäs tekijä, jonka nähdään olevan koti-ikävän tai kodista erossa olemiseen liittyvän stressin takana on *rooleihin ja rooliodotuksiin liittyvä hämmennys*. Entinen sosiaalinen asema, roolit ja niihin liittyvät rooliodotukset

eivät uudessa ympäristössä päde, mikä voi johtaa ahdistukseen. (Mt., 15–18; myös Heino 2018, 64.) Viidentenä koti-ikävään liittyvänä ulottuvuutena kokemus *konfliktista* liittyy Fisherin (1989, 19) mukaan siihen ristiriitaan, joka aiheutuu yhtäältä innostuksesta uutta ympäristöä ja kokemuksia kohtaan, ja toisaalta peloista ja epäroinneista siinä selviämisestä.

Koti-ikävää on tutkittu useissa empiirissä tutkimuksissa 1990-luvulta lähtien. Miranda van Tilburgin kumppaneineen (1996) toteuttamassa kirjallisuuskatsauksessa on tarkasteltu psykologian alaan kuuluvia koti-ikävästä tehtyjä tieteellisiä tutkimuksia. Heidän mukaansa tutkimus koti-ikävästä osoittautuu hyvin vähäiseksi ja pirstaleiseksi. Erityisenä haasteena näyttäytyy koti-ikävän selkeä määrittely ja sen erottaminen muista ilmiöistä. Yhtenäisen määrittelyn puuttuminen vaikeuttaa ilmiön tutkimista, ja näin myös keinoja tukea koti-ikävää kokevia ihmisiä on hankala kehittää. Tutkijat nostavat tärkeänä huomiona esiin sen, että koti-ikävä on määrittynyt kielteiseksi ja epätoivottavaksi ilmiöksi, jonka kokeminen johtaa usein häpeään ja vetäytymiseen. (Mt., 910.) Tulkitsemme tämän kirjallisuuskatsauksen tuloksia niin, että sekä tutkimuksessa että auttamistyössä tarvittaisiin välineitä, joiden avulla koti-ikävää olisi mahdollista tunnistaa, käsitellä ja kehystää vaihtoehtoisilla tavoilla.

Stroebe ja kumppaneiden (2015) toteuttamassa kirjallisuuskatsauksessa puolestaan tarkasteltiin koti-ikävästä tehtyjen empiiristen vertaisarvioitujen tutkimusten tuloksia. Kirjallisuuskatsauksessa todetaan, että koti-ikävän kokemukset liitetään useissa tutkimuksissa

stressiin, psyykkisiin ja fyysisiin ongelmiin sekä alentuneeseen hyvinvointiin. Koti-ikävä rinnastuu reaktiiviseen, menetyksestä aiheutuneeseen suruun ja masennukseen. Käyttäytymisen tasolla koti-ikävän on havaittu ilmenevän apatiana, aloitteettomuutena, välinpitämättömyytenä, syömättömyytenä, itkuisuutena, vetäytymisenä, huomionhakuisuutena sekä aggressiivisuutena ja käyttäytymishäiriöinä. Koti-ikävän somaattisina oireina on mainittu uni-häiriöt, ruokahaluttomuus, ruoansulatushäiriöt, päänsärky ja väsymys sekä epämääräiset tuntemukset. Kognitiivisella tasolla koti-ikävän oireita ovat nimenomaan kodin ikävöinti, pakonomaiset ajatukset kotiin liittyen, negatiiviset ajatukset liittyen uuteen ympäristöön sekä poissaolevuus. (Mt.)

Aiempiä tutkimuksia, jotka käsittelevät nimenomaan yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävää ei ole löydettävissä. Kuitenkin tutkimuksia, joissa tarkastellaan yksin tulleiden lasten ja nuorten arkea kohdemaassa, on toteutettu runsaasti erityisesti 2000-luvulta saakka. Anis ja Esberg toteuttivat vuonna 2018 aiempiin tutkimuksiin pohjautuvan kirjallisuuskatsauksen, josta käy ilmi, että turvapaikanhakuprosessin läpikäyminen ja päätöksen odottaminen uudessa ympäristössä ja erossa perheestä aiheuttaa runsaasti epävarmuutta. Lisäksi yksinäisyyden kokemukset ovat lapsilla ja nuorilla yleisiä ja ne yhdistyvät usein sekä perheen poissaoloon että uuteen ympäristöön, syrjintään ja arjen toimeentuloon sekä turvapaikanhakuprosessin aikana tapahtuviin asuinpaikan vaihdoksiin. Selviytymisstrategioiksi puolestaan esitettiin vaikeneminen aiemmista tapahtumista, uskonnon harjoittaminen, toi-

minnallisuus, opiskelu ja vertaisuhteet sekä vertaistuki muilta samanlaisessa tilanteessa olevilta lapsilta ja nuorilta. (Anis & Esberg 2018, 196–199.)

Kotiin liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu kahdessa yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria koskevassa tutkimuksessa *kuulumisen (belonging)* kehityksen kautta (Muir & Gannon 2016; Werne-sjö 2014). Kummassakin tutkimuksessa havaittiin, että nuoret liittyivät kuulumisen sekä konkreettisiin paikkoihin, kuten ryhmäkotiin, jossa he asuivat, että sosiaalisiin suhteisiin ammattilaisten, muiden yksin tulleiden lasten ja nuorten sekä myös valtaväestöön kuuluvien samalla paikkakunnalla asuvien ihmisten kanssa. Tiiviit ja myönteisiksi mielletyt suhteet lisäsivät kuulumisen tunnetta, kun taas rasismien kokemukset vähensivät sitä. (Mt.)

Kuten olemme tässä luvussa tuoneet esille, koti-ikävän määrittely ei ole yksiselitteistä. Siksi on perusteltua tarkastella sitä, minkälaisia merkityksiä ja sisältöjä koti-ikävä saa paikallisissa konteksteissa eri osapuolten kuvaamina. Omassa tarkastelussamme nojaamme Fisherin (1989) näkemykseen siitä, että koti-ikävä ilmenee erilaisina reaktioina, jotka ovat seurausta kodin jättämisestä. Huomiomme kiinnittyy ammattilaisten kuvauksiin yksin tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävästä ja sen ilmenemismuodoista. Tämä näkökulma tähtää erityisesti ilmiön ymmärtämiseen. Tällöin tehdään näkyväksi se, millaisena yksin maahan tulleille tarkoitetuissa palveluissa työskentelevät aikuiset määrittelevät koti-ikävän. Tutkimuksia, joissa tarkastellaan koti-ikävää laadullisesti muun kuin sen kokijan näkökulmasta, ei ole löydettävissä, mistä johtuen käyt-

tämämme lähestymistapa tuo tuoreen näkökulman koti-ikävän tutkimukseen.

TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen aineistona on seitsemän teemamuotoista yksilöhaastattelua, jotka toteutettiin pääkaupunkiseudulla loppuvuoden 2016 ja alkuvuoden 2017 välillä. Tutkimuslupahakemukset lähetettiin kahteen kaupunkiin ja yhteen järjestöön, ja luvat saatiin yhteen kaupunkiin ja yhteen järjestöön. Tutkimuslupien myöntämisen jälkeen mahdollisiin haastateltaviin otettiin yhteyttä sähköpostitse kuvaten tutkimuksen aihetta. Haastatteluista kiinnostuneiden ammattilaisten yhteydenottoja saatiin 10. Lopulta sovittiin seitsemän haastattelua, jotka ensimmäinen tämän artikkelin kirjoittajista toteutti. Jokainen haastateltava sai tutkimustiedotteen ennen haastattelua, ja tiedote käytiin läpi myös jokaisen haastattelun alussa. Tiedotteessa painotettiin haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuutta, haastateltavien itsemääräämisoikeutta sekä yksityisyyden kunnioittamista. Kaikki haastateltavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen.

Haastatteluihin osallistui neljä sosiaalityöntekijää, yksi ohjaaja ja kaksi edustajaa. Näiden ammattikuntien tehtäväkuvat eroavat toisistaan siten, että *sosiaalityöntekijä* vastaa lasten- ja nuorten toimeentuloista, kuntiin sijoittamisesta ja muusta yhteistyöstä viranomaisen kanssa.

Ohjaajien tehtävänä on puolestaan tukea lapsia ja nuoria arjessa, vasta- asumiseen liittyvistä asioista, suunnitella työ- ja opiskelutoimintaa sekä pitää yhteyttä eri viranomaisiin lapsia

koskevilla asioissa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). *Edustajan* määrääminen perustuu lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaup- pan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). *Edustajan* tehtävänä on käyttää huoltajan puhevaltaa lasta koskevilla asioissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa (mt.). Kun nuori täyttää 15 vuotta, on hänellä rinnakkainen puhevalta edustajan kanssa itseään koskevilla asioissa. Jotta edustaja voi riittävästi huomioida lapsen mielipiteen, lapsen edun toteutumisen ja ajan- tasaiset kuulumiset häntä koskevilla asioissa, on edustajan tutustuttava lapseen ja pidettävä häneen yhteyttä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 30–32.)

Näiden kolmen ammattiryhmän edustajat valittiin tutkimukseemme, koska he tekevät yhteistyötä yksin tulleiden lasten- ja nuorten asioissa ja ovat kaikki vahvasti läsnä nuorten arjessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014). Käytämme haastateltavista yleisnimitystä ammattilaiset, mikä peittää alleen sen, että eri ammattilaisten työtehtävien vaativuus ja koulutustaso vaihtelevat. Näkemyksemme mukaan eri ammattialojen erojen huomioimatta jättäminen ei tee vahinkoa tutkimuksellemme, sillä kaikki haastattelemamme ammattilaiset työskentelevät sekä yksin tulleiden lasten ja nuorten kanssa että keskenään, ja he käyttävät työssään harkinta- ja päätösvaltaa. Emme myöskään tarkastele ammattilaisten työn sisältöjä, vaan nimenomaan ilmiötä eli lasten ja nuorten koti-ikävä, jota he työnsä kautta kohtaavat.

Teemahaastatteluissa kaikkien haastateltavien kanssa käsiteltiin samoja aiheita, kuten yksin tulleiden arkea, hyvinvoin-

tia, koti-ikävä, lähtösyitä, pakomatkaa ja asettumista Suomeen. Aineisto on kerätty alun perin ensimmäisen kirjoittajan pro gradu -tutkielmaa varten, jossa aineistoa tarkasteltiin ammattilaisten nuorille konstruoiman toimijuuden sekä koti-ikävän näkökulmista (de Aruda Camara 2020). Tässä artikkelissa keskitymme koti-ikävän teemaan sekä syvennämme ja tarkennamme aiemmin toteutettua analyysia.

Aineistoa kertyi seitsemän haastattelun pohjalta yhteensä 6 tuntia 17 minuuttia. Litteroituna aineistoa oli 85 tekstisivua. Litteroinneissa käytetään haastateltavista nimeä haastattelujen järjestyksen mukaisesti, jolloin ensimmäinen haastattelu on merkitty muotoon H1. Tutkijan osuudet on merkitty T:ksi.

Tutkimus sisältää rajoituksia, joista ensimmäinen liittyy siihen, että tutkimuksessa käytetty aineisto on pieni ja haastateltavien joukko rajoittuu tietylle maantieteelliselle alueelle. Toinen rajoitus on se, että tutkimuksessa ei ole kysytty haastateltavien taustatietoja, emmekä voi tehdä tulkintoja siitä, millä tavalla esimerkiksi haastateltavien ikä tai työkokemus ovat mahdollisesti olleet vaikuttamassa heidän kuvauksiinsa koti-ikävästä. Haastateltavien valinta on kuitenkin ollut harkittua, sillä heillä on tutkittavasta aiheesta paljon kokemusta nykyisen työnsä kautta. Suhteutamme tutkimustuloksemme aiempiin tutkimuksiin koti-ikävästä sekä yksin maahan tulleiden lasten- ja nuorten kokemuksista.

Tutkimuksemme tietoteoreettinen lähtökohta on sosiaalinen konstruktioismi (Berger & Luckmann 1994). Tällöin lähestymme koti-ikävää ilmiönä, jota

koskevat käsitykset ovat historiallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuneita. Haastateltavien ammattilaisten omat kokemukset koti-ikävästä sekä suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat kulttuurisesti tuotetut käsitykset vaikuttavat siihen, miten he määrittelevät ja tulkitsevat koti-ikävää. Näkemyksemme mukaan tutkimuksen tulokset tuottavat pikemminkin erilaisia koti-ikävän *versioita* (ks. Burr 2015, 9), kuin kuvaavat universaalia ja objektiivisesti todettavissa olevaa koti-ikäväksi nimettyä ilmiötä.

Tutkimuskysymyksemme on: *Millaisena ammattilaiset kuvaavat yksin Suomeen tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävää?*

Analyysimenetelmänä käytimme sisällyksenanalyysiä (Patton 2002, 453). Analyysi eteni siten, että ensimmäisessä analyysivaiheessa tunnistimme analyysiyksiköt aineistosta tutkimustehtävän mukaisesti. Analyysiyksiköiksi muodostuivat yksittäiset ilmaiset ja lauseet, joita haastateltavat käyttivät määritellessään koti-ikävän sisältöjä. Seuraavassa vaiheessa kiinnitimme erityistä huomiota siihen minkälaisista lasten ja nuorten reaktioista haastateltavat puhuivat koti-ikävän kuvauksissa. Tämän jälkeen keskityimme etsimään samankaltaisuuksia analyysiyksiköiden välillä. Analyysimme tuloksena tunnistimme ja nimesimme neljä eri tapaa, joilla ammattilaiset kuvasivat koti-ikävää: *tunteet, fyysiset oireet ja käyttäytyminen, kulttuurinen kaipaus ja vaikeneminen*. Havainnollistaaksemme analyysiamme käytämme suoria aineisto-otteita. Luettavuuden parantamiseksi aineisto-otteita on stilisoitu tutkijoiden toimesta ja niistä on poistettu haastateltavien käyttämät täytesanat.

KOTI-İKÄVÄ TUNTEINA

Koti-ikävä esitettiin kaikissa haastatteluisa itsestään selvänä ja yksin tulleiden arkeen vahvasti kuuluvana ilmiönä, vaikka sen voimakkuus ja ilmaisutavat vaihtelivat. Haastateltavat liittivät koti-ikävän aiempien tutkimusten tavoin (esim. Rubenstein 2001, 4–5; Fisher 1989) konkreettiseen perheestä erossa olemiseen ja kodin menetykseen. Koti-ikävän kuvauksissa sen kohteita olivat ennen kaikkea perheenjäsenet ja muut läheiset, sekä arki ja aiemmin opitut tutut tavat. Suru ja huoli perheestä ilmensivät kaikissa haastatteluisa koti-ikävää, mikä havainnollistuu myös seuraavassa aineisto-otteessa.

No tietenki semmosta perheen kaipausta ja toisaalta he on huolissaan siitä perheestä, joka on mahdollisesti kadonnut matkalla (___) No yksin perhe, heidät erotettiin, jotenki joutu eroon jo siinä jossain [valtion nimi] rajalla, ja sen jälkeen hän ei tienny yhtään et missä perhe on, kunnes sai tietää, et heidät on palautettu sinne kotimaahan ja sit hän on yksin täällä, et huoli niist olosuhteista missä se perhe on, ja toive, että säis perheen tänne, mukaan. (H3)

Edellisessä aineisto-otteessa haastateltava kuvaa, kuinka nuoren kokema epävarmuus perheen tilanteesta ja tieto lähtömaan olosuhteista luovat huolen, jota yksinäisyys korostaa. Yksin tulleen toiveeksi ei kuvata niinkään hänen pääsyään perheensä luokse, vaan mahdollisuutta saada perhe luokseen Suomeen ja turvaan. Lähtömaa fyysisenä kotina on ikään kuin menetetty siellä vallitsevien vaarallisten olosuhteiden vuoksi, mutta tutut ja turvalliset ihmiset, jotka luovat kodin tunnun, ovat olemassa (myös Kauko 2018). Fisher (1989) on

todennut, että koti-ikävään liittyy pakkonomaista kodin ajattelua ja toiveita kotiin paluusta. Aineistossamme lasten ja nuorten konkreettisia toiveita kotiin paluusta ei juurikaan tuotu esille. Sen sijaan toiveet perheenyhdistämisestä, joita esitettiin olevan monella yksin maahan tulleella nuorella ainakin jossain vaiheessa, voi tulkita pyrkimyksenä luoda koti uuteen paikkaan.

Ammattilaiset korostivat perheen merkitystä tuen, turvan ja lohdutuksen lähteenä ja arvioivat viranomaisten ja muiden ammattilaisten kyvyn toteuttaa niin sanotusti perheen tehtäviä riittäväksi. Perheen roolia korostettiin erityisesti vaikeina hetkinä, esimerkiksi silloin, kun nuori saa kuulla huonoja uutisia lähtömaastaan. Seuraavissa aineistokatkelmissa kuvataan perheen merkitystä tuen, turvan ja lohdutuksen resurssina.

No siis perhe tulee ykkösenä mieleen, että mun mielestä ikävä voi olla vaik sitä perhettä ei enää olis ees olemassa (___) et tosi vahvasti sellanen että ois ne vanhemmat, jotka sanois myös auktoriteetin äänellä joskus asioita, koska nyt joutuu turvautumaan ihan kaikkiin tahoihin mitä tulee. Et tulkitta saatetaan kysyy, et hei et millon on ok, et mulla on tyttöystävä, tai silleen et tarvii just niin vahvasti sitä aikuista, niin totta kai perhettä. Ja sit jos on ollu sisaruksia paljon, niin niitä sisaruksia ikävä. (___) Tai se just et jos sä oot kokenu jonku menetyksen, et sä kuulet et sun hyvä ystävä siellä lähtömaassa on kuollu (___) ja kaikki tollanen niin, totta kai niinä hetkinä sä erilailla ehkä myös ikävöit sitä omaa perhettä tai mikä on viel jäljellä mahdollisesti vielä siellä. Ja tarvitset sellasta tukea heiltä, mitä he voi ehkä ymmärtää eri lailla, ku et joku täällä Suomessa voi ymmärtää. Koska täällä kauheen

monella ei oo kokemusta mistään pommi-iskuista. (H4)

Huoli ja koti-ikävä kuvattiin vaikeimmiksi silloin, kun perheen tilanteesta ei ollut tietoa. Näin saattoi olla niissä tilanteissa, joissa lapsi tai nuori oli pakomatalla joutunut eroon perheestään tai jos perheeseen ei yllättäen saatu yhteyttä. Erityisesti äidin ikävöiminen nousi haastatteluissa esiin. Äidin roolin perheessä ja äidin puuttumisen esitettiin olevan merkittävä seikka, kun taas aineistomaininnat erityisesti iseihin liittyen olivat vähäisiä. Tulkitamme mukaan äidin puuttuminen edustaa ammattilaisten kertomuksissa perustavanlaatuisia turvattuutta, yksinäisyyttä ja menetystä, kun taas isän puuttumista kuvataan tavanomaisempana ilmiönä, joka on mahdollisesti ollut läsnä lasten elämässä jo ennen muuttoa Suomeen. Fisher (1989) tulkitsee koti-ikävän kehittymisen kannalta merkityksellisimpänä tekijänä tärkeimmistä läheissuhteista eroon joutumisen. Läheisistä erossa oleminen voidaan kokea menetyksenä, joka laukaisee surureaktion. Surun näkökulma oli vahvasti läsnä myös ammattilaisten kuvauksissa.

No yleensähan ne näyttää sen (ikävän) semmosena suruna, et ne itkee sitä. Et jos mä vaikka kysyn niiltä äidistä, niin sit se itku tulee siinä vaiheessa, kun tulee ne muistot siitä äidistä esille. (H1)

Ammattilaisten kuvauksissa yksin tulleiden koti-ikävä sisältää huolen ja surun lisäksi usein syyllisyyden ja häpeän siitä, ettei nuori pysty täyttämään häneen kohdistuvia velvollisuuksia perheensä kohtaan. Syyllisyys ja häpeä syntyvät kokemuksesta omasta kyvyt-

tömyydestä huolehtia perheestä ja auttaa heitä huolimatta omasta etuoikeutetusta asemasta, eli siitä, että on päässyt turvaan lähtömaan oloista. Pettymys omaan tilanteeseen, jossa toimijuuden, vaikuttamisen ja vastuunkannon mahdollisuudet näyttäytyvät rajoittuneina, on haastateltavien mukaan yleinen ilmiö yksin tulleiden tilanteissa.

Kyllähän näin on, että tää nuori oireilee kyllä hirveen voimakkaasti, että se on huoli perheestä ja sitten kun ne ei täältä käsin ei (___) mitään pysty auttamaan millään lailla ni se sitten stressaa kans kovasti. (H5)

Yhteydenpito omaan perheeseen saattoi ammattilaisten mukaan lieventää koti-ikävää, mutta toisinaan myös voimistaa sitä sekä aiheuttaa nuorelle stressiä esimerkiksi silloin, kun häneen kohdistui perheenyhdistämiseen liittyviä odotuksia, joita hän ei voinut täyttää (myös Wirsén 2017, 33). Perhesuhteiden ylläpidon ylläpito ilmenee perheen sisäisissä rooliodotuksissa ja niihin kietoutuneissa vastuissa ja velvollisuuksissa, jotka eivät välttämättä lakkaa olemasta, vaikka perheenjäsenet eläisivät toisistaan erillään vapaaehtoisen siirtolaisuuden tai pakolaisuuden myötä (Bryceson & Vuorela 2002, 3; Baldassar 2007; Takeda 2012). Ammattilaiset tuovat esiin, että erityisesti yksin maahan tulleet nuoret pojat ovat saattaneet usein jo lähtömaassaan olla vastuussa perheestään. Tuo vastuu voi korostua uuden tilanteen myötä. Aiemmin mainitsemaamme *emotionaalisen ylläpito* (Takeda 2012) tulee vahvasti ilmi myös tutkimustulostemme kautta.

Ammattilaisten kertomuksissa koti-ikävä näyttäytyikin paitsi tunnetason ilmiönä myös *tilanteittain vaihtelevana*.

Koti-ikävan kuvattiin ilmaantuvan usein iltaisin ja yöaikaan, kun päivän aktiviteettien lakattua oli aikaa hiljentyä ja ajatella. Myös Outi Kaukon (2015) tutkimuksessa alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksinäisyyden kokemuksissa ilta- ja yöaika näyttäytyivät niin sanottuina yksinäisyystiivistyminä, jolloin perheen puuttuminen korostui ja tukea oli vaikea saada.

Aineistossa nousi esiin myös ammattilaisten huoli rasismista. Osassa haastatteluita yksin tulleiden kerrottiin joutuvan kohtaamaan rasismia ja syrjiviä asenteita normaaleissa arkisissa tilanteissa, kuten matkustaessaan bussissa tai vaikkapa asioidessaan pankissa. Ammattilaiset kuvasivat tällaisten tilanteiden usein voimistavan lasten ja nuorten koti-ikävan tunteita sekä ulkopuolisuuden kokemusta.

KOTI-IKÄVÄ FYYSISINÄ OIREINA JA KÄYTTÄYTYMISENÄ

Haastateltavat kuvasivat yksin tulleiden koti-ikävää paitsi tunteina, myös fyysisinä ja somaattisina oireina sekä niiden heijastumina käyttäytymiseen, mikä on linjassa koti-ikävää (van Tilburg ym. 1996; Fisher 1989) ja yksin maahan tulleita lapsia koskevien aiempien tutkimusten (esim. Helander & Mikkonen 2002; Wirsén 2017; Lähteenmäki 2013) kanssa. Koti-ikävästä puhuttiin tällöin sairauden kaltaisena tilana, ja sen kerrottiin esiintyvän unettomuutena, erilaisina kiputiloina, välinpitämättömyytenä, keskittymisvaikeuksina, aggressiivisuutena ja pahimmillaan itsetuhoisuutena. Myös seuraavassa aineisto-otteessa ammattilaisten koti-ikävän fyysisiä ja käyt-

täytymiseen liittyviä ilmenemismuotoja korostava puhe tulee näkyväksi.

No, suurimmalla osalla on ihan nää tyyppilliset oireet eli masennusta, kipuja, vatsakipuja, päänsärky (___) sitten surullisuus ja sitten toisaalla on, että mua ei kiinnosta -asenne. (H6)

Ammattilaiset tulkitsivat oireilun johtuvan yhtäältä koti-ikävän voimakkuudesta sekä toisaalta kyvyttömyydestä koti-ikävän sanallistamiseen, jolloin ikävä ikään kuin työntyi väkisin esiin, joskus hallitsemattomalla ja tuhoisalla tavalla. Seuraavassa katkelmassa pohditaan koti-ikävän purkautumisesta ei-suotuisilla tavoilla.

Jotkut pystyy sanomaan, ja se on hyvä, et jotkut pystyy itkemäänkin, ja et tulee niit tunteita jollakin tavalla esiin. Mut sitte joillekin se on tosi vaikeeta, ja sit ne voi purkautuu erilaisin tavoin fyysisenä reaktiona, et sä saat jonkun hyperventilaatiokohtauksen tai sit aggressiivisuutena esimerkiksi, et sit sä alat hakkaa seinii ja muuta tällasta. Et sä koitat jollain tavalla purkaa niitä tuntemuksias, ja et ne tulee jotenki esille. Mut ei välttämättä just sellasta sanallista, että osaisit kuvailla, et nyt mul on oikeesti tosi paha olo. (H4)

Haastateltavat kuvasivat koti-ikävää yksin tulleiden hyvinvointia ja terveyttä haastavana tilana, jota ajateltiin pysyttävän hoitamaan esimerkiksi terveydenhuollon palvelujen ja lääkinnän keinoin. Ammattilaiset, riippumatta roolistaan yksin tulleille suunnatuissa palveluissa, kertoivat tarvitsevansa apua terveydenhuollolta kyetäkseen auttamaan yksin tulleita lapsia ja nuoria. Lääkäreiden ja psykologien osaamiseen

nojauduttiin viimeistään silloin, kun oireet näyttäytyivät vakavina.

Haastateltavat toivat esiin huolen kuntien erilaisista mahdollisuuksista tarjota yksin tulleille heidän tarvitsemiaan palveluita oleskeluluvan saamisen jälkeen. Yksin tulleiden näkökulmasta turvapaikanhakuvaihe näyttäytyi mielenterveyteen liittyvien palvelujen saatavuuden suhteen parempana, kun taas kuntiin siirtymisten myötä nuoret saattoivat joutua eriarvoiseen asemaan kuntien erilaisista resursseista ja käytännöistä johtuen. Tämän nähdään olevan seurausta siitä, että turvapaikanhakuvaiheessa vastuu yksin tulleiden palvelujen järjestämisestä on valtiolla ja oleskeluluvan saamisen ja kuntaan siirtymisen jälkeen kunnalla (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014).

Meillä käy täällä traumaterapeutti tapaamassa aina tarpeen mukaan. Et ne toimii meillä täällä (paikkakunta) tosi hyvin. Mut sitte ku ne siirtyy, ku ne saa oleskeluluvan, ne menee kunnan palveluun, ni sillonhan ne on heikommat ne palvelut.
(H1)

Haastateltavien mukaan useat yksin tulleet lapset ja nuoret suhtautuvat kielteisesti esimerkiksi psykologin vastaanotolla käymiseen, minkä arveltiin johtuvan erilaisista mielenterveyteen liittyvistä tabuista ja mielenterveydenhäiriöihin liitetystä stigmasta eri kulttuureissa (myös Sainola-Rodríguez 2009). Ammatillaiset kertoivat, että yksin tulleet saattavat jättää käyttämättä heille tarjottuja mielenterveyspalveluita, sillä niissä piilee riski ”hulluksi” leimaantumiseen toisten yksin tulleiden ja samasta maasta tulleiden keskuudessa. Lisäksi tulkkivälitteisyys sai kyseen-

alaistamaan mielenterveyspalvelujen tarjoaman avun onnistumista.

KOTI-ikävä KULTTUURISENA KAIPAUKSENA

Ammattilaisten kuvauksissa koti-ikävä näyttäytyi myös yksin tulleiden lähtömaan tapojen ikävöintinä, mitä nimitämme *kulttuuriseksi kaipaukseksi* Roberta Rubensteinin (2001, 5) käsitteeseen *cultural mourning* nojautuen. Koti-ikävä kulttuurisena kaipauksena liittyy yhteisöllisesti jaetun elämäntavan menetykseen. Koti-ikävän kohteena ovat tällöin yhtäältä tiettyyn maantieteelliseen paikkaan sijoittuvat konkreettiset maisemat, hajut, maut ja äänet, sekä toisaalta myös arjessa toteutettavat yhteisesti jaetut arvot, tavat ja traditiot. Myös Fisher (1989) on tunnistanut elämäntavan katkeamisen yhdeksi koti-ikävän ulottuvuudeksi. Tästä näkökulmasta koti-ikävää selitetään ahdistuksella ja epämukavuuden tunteilla, joita koetaan, kun aiemmat toiminta- ja ajattelutavat eivät toimi uudessa ympäristössä.

Haastateltavat jakoivat puheessaan kulttuurit yksilöllisiin ja yhteisöllisiin (ks. Hofstede ym. 2010). Heidän mukaansa yksin tulleet ovat usein lähtöisin yhteisöllisistä kulttuureista, joissa perheen ja suvun merkitys on korostunut suhteessa yksilöön, ja joissa yksilö nähdään ensisijaisesti yhteisönsä, sukunsa ja perheensä edustajana, toisin kuin niin kutsutuissa yksilöllisissä kulttuureissa, joissa yksilöllisyyden huomiointi on usein ensisijaista. Näin ollen tausta yhteisöllisessä kulttuurissa elämisestä voi korostaa yksinäisyyden, tyhjyyden ja koti-ikävän kokemuksia, joita yksin tulleet kokevat perheen puuttuessa uudessa ympäris-

tössä. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvataan sitä, kuinka yksin tulleet saattavat kokea suomalaisessa yhteiskunnassa suhteellisen tavalliset arkielämään ja sen järjestämiseen liittyvät käytännöt vieraina ja yksinäisyyttä tuottavina verrattuna omaan aiempaan kokemukseensa yhteisöllisessä kulttuurista koskien esimerkiksi asumisjärjestelyitä.

Ja sit jotenki se yhteisöllisyys tosi vahvasti, et monii nuorii esimerkiksi pelottaa nukkuu yksin, vaik tääl kokee et jes, sul on oma huone, tosi ihana asia, ni ne on silleen et ei, ei he halua olla yksin, et ei he saa unta, ku jos he on yksin huoneessaan. Et on tottunut niin vahvasti siihen, et on se ehkä koko suku siin samassa talossa tyyliin tai näin. Et sellanen yhteisöllisyys tosi vahvasti, mikä valitettavasti Suomes ei kyl oo niin vahva se kulttuuri. (H4)

Yhteisöllisen elämäntavan ikävöimisen ohella ammattilaiset kertoivat koti-ikävän suuntautuvan konkreettisiin asioihin, kuten kieleen ja ruokaan. Niiden esitettiin toimivan ikävää helpottavina ja silloin, kun oli mahdollista esimerkiksi katsoa elokuvaa tai ohjelmaa äidinkielellään, kuunnella lähtömaan musiikkia tai valmistaa sellaista ruokaa, johon on kotona tottunut. Aiempien tutkimusten tavoin (Kara 2016, 231–232; Brown 2011, 235) ruoalle annettiin vahvoja symbolisia ja emotionaalisia merkityksiä. Ruokaa kuvattiin ikään kuin mahdollisuudeksi olla yhteydessä kodiksi miellettyyn paikkaan ja tuoda kodin tuntua vieraaseen tilanteeseen.

Ja se ruoka on kans kyl sellanen, että (___) perheryhmäkodissahan (___) nuoret, tai siellä tehään ite ruoka, et se ei tuu mistään laitoksesta..et he kyl haluuu (___) toivoivat vaik ohjaajilta et riisiä laitetaan, eikä

sitä suomalaista perunaa, et peruna on ihan aika monelle nou nou, että se (___) se on heille hirveen tärkee.. Ja sitte he tykkää laittaa (___) ku viikonloppuna nuoret ite tekee siellä ruoan ni he tykkää laittaa sit sitä. (H2)

Haastateltavat kuvasivat koti-ikävän korostuvan erityisesti uskonnollisesti tai kulttuurisesti merkittävien juhlien aikaan. Koti-ikävä on läsnä hetkissä, joita on aiemmin ollut tapana viettää perheen ja läheisten kesken. Uskonnolla kuvattiin olevan koti-ikävää lievittävä vaikutus, ja sen tulkittiin olevan yhteydessä oman identiteetin ylläpitoon ja jatkuvuuden säilyttämiseen muutosten aikana. Aina uskonnon harjoittamista esimerkiksi paastoamalla ei pidetty mahdollisena, ja nuorten pyrkimys harjoittaa uskontoaan miellettiin jonkinlaiseksi konfliktinlähteeksi heidän ja ammattilaisten välillä. Seuraavassa aineistokatkelmassa pohditaan uskonnon ja uskonnonharjoittamisen merkitystä koti-ikävän, identiteetin ja selviytymisen kannalta.

Ramadan on aina iso taistelu meidän ja nuorten kanssa, kun se on niin tärkeä kulttuuri ja heille se on (___) kaikilla on hyvä muistoja ja he haluavat sen pitää. Mut tässä Suomessa se on vähän hankala ja (___) eli ne kulttuurierot, niitä he ikävöivät. (H6)

Jatkuvuuden tunteen ylläpitämisen on havaittu olevan tärkeä selviytymisstrategia yksin tulleeille myös Ní Raghallaighin ja Gilliganin (2010, 228–229) toteuttamassa tutkimuksessa. Uskonnon harjoittaminen, äidinkielen puhuminen ja tutun ruoan syöminen voivat tukea eheän minäkuvan säilyttämistä sekä lieventää muutoksista aiheutuvia pelon ja menetyksen tunteita (mt.). Myös tutki-

muksestamme tavallisen arjen ja rutiinien merkitystä selviytymisen kannalta korostettiin paljon. ”Normaali arki” ja perustarpeet, kuten suoja, riittävä lepo ja ravinto, turvalliset aikuiset ja sopiva määrä aktiviteetteja nostettiin ammattilaisten puheessa parhaimmiksi keinoiksi sietää koti-ikävä. Ravi Kohli (2006b), joka on tutkinut yksin tulleita sosiaalityön näkökulmasta, on tuonut esiin auttajien taipumuksen pyrkiä normalistamaan yksin tulleiden tilanteita. Ymmärrämme hänen tarkoittavan sillä juuri arjen rutiinien merkityksen korostamista yksin tulleiden selviytymisen ja siten myös auttamistyön kannalta.

KOTI-IKÄVÄ VAIKENEMISENA

Useimmat haastateltavat kertoivat koti-ikävän ilmenevän paitsi ulkoisesti havaittavilla tavoilla myös siitä vaikenemisena. Huolimatta koti-ikävästä vaikenemisesta, sen olemassaoloa harvoin kyseenalaistettiin. Puhumattomuuden syninä kuvattiin luottamuksen ja kielitaidon puute sekä kulttuurisesti erilaiset tavat puhua tunteista.

Useat haastateltavat pohtivat koti-ikävästä puhumisen ja luottamuksen välistä suhdetta. Tällöin luottamusta voidaan lähestyä Heinin ja Lillrankin (2020) tavoin odotuksena siitä, että toinen tulee käyttäytymään odotetulla ja hyvántahoisella tavalla luottajaa kohtaan. Luottamus yksin tulleiden ja ammattilaisten välillä ei kuitenkaan näyttäyty itsensänselvyytenä. Ammatillaiset esittävät, että luottamuksen muodostumiseen yksin tulleiden kohdalla vaikuttaa aiemmin koettu epäluottamus lähtömaan viranomaisia kohtaan. Luottamuksen syntyminen edellyttää haastateltavien

tulkinnan mukaan ennen kaikkea aikaa, kuten seuraavassa esimerkissä käy ilmi.

Sehän just näillä nuorilla on pidempi prosessi useimmiten, että se luottamuksen rakentaminen, et ei tuu ihan kertaheitolla yhdellä tapaamisella, vaan esimerkiksi viranomaisiin justinsa saattaa olla lähtömaassa tosi huonot kokemukset, että ei oo minkäänlaista luottamusta. Nii jos sä pystyt jonkunlaisen luottamussuhteen rakentamaan ni se vie oman aikansa. (H7)

Edellä esitetyssä aineisto-otteessa kuvattua ilmiötä voidaan Björklundin (2015,16–17) tavoin kuvata epäluottamuksen kulttuuriksi. Björklundin mukaan turvapaikanhakuprosessia ja ylipäätään yksin tulleiden elämää, ihmissuhteita ja toimintaa läpäisee epäluottamuksen kulttuuri, joka värittää vuorovaikutussuhteita moneen suuntaan: yhtäältä viranomaiset osoittavat epäluottamusta yksin tulleita kohtaan epäillessään heidän perusteitaan turvapaikalle ja toisaalta taas yksin tulleet osoittavat epäluottamusta viranomaisia kohtaan. Sisäistynyt epäluottamus voi siten haastaa ammattilaisten ja yksin tulleiden välistä vuorovaikutusta, syventää yksin tulleiden vaikeutusta sekä vaikeuttaa myös uusien ihmissuhteiden solmimista. (Myös Kohli 2011; 2006a; Ní Raghallaigh & Gilligan 2010.)

Ammattilaisten kuvauksissa ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvat nuoret eivät jaa koti-ikävän kokemuksia myöskään keskenään. Huolimatta vertaisuudesta ja siitä, että monella yksin maahan tulleella on takanaan samankaltaisia kokemuksia kodin ja perheen menettämistä, nuoret pitävät tunteensa yksityisasiana. Ammattilaisten näkemysten mukaan perheryhmäkodeissa

syntyy ystävyysuhteita ja yhteisöllisyyttä, mutta omilla vaikeilla asioilla ei haluta kuormittaa muita, koska kaikki ovat vaikeassa tilanteessa turvapaikkapäätöstä odottaessaan.

Mutta se, että puhuuko ne siitä koti-ikävästä keskenään, niin mä en usko et ne puhuu, koska tota, ne kokee jotenki, ainaki mitä mä oon jutellu niitten kans, että ei viitti koska niillä muilla on sama ongelma. Niin ne ei haluu tavallaan rasittaaakaan toisia. (H1)

Vaikeista aiheista ja tunteista vaikeneminen liitettiin myös osassa haastatteluita lähtömaan kulttuuriin. Haastattelutavat pohtivat eri kulttuureissa olevan erilaisia, joskus vältteleviä tapoja suhtautua tunteiden ilmaisemiseen ja niiden jakamiseen toisten kanssa. Arveltiin, että koti-ikävästä ei puhuttu, koska esimerkiksi lapsuuden perheessä ei oltu ylipäättäen totuttu puhumaan tunteista tai kulttuurisesti ei ollut sopivaa huolestuttaa muita puhumalla tunteistaan.

Että miten sä pystyt sanottamaan sun fiiliksiä esimerkiksi, et joillakin (___) et sä osaa yhtään puhua (___) tullaan sellasesta kulttuurista missä ei välttämättä puhuta tunteista juurikaan, jotku ei ehkä ikinä ees omassa perheessään oo puhunu sellasista asioista, mitä täällä pitäis pystyy tietyl taval kuvailemaan, et sä jaksat sen arjen. (H4)

Ammattilaiset kuvasivat vaikenemista myös tietoisena valintana ja selviytymismekanismina joidenkin nuorten kohdalla. Selviytyminen voi näin ollen liittyä sekä omien tunteiden kanssa elämiseen että toisaalta oman tulevaisuuden ja mahdollisuuksien varmistamiseen epävarmassa tilanteessa, jossa maahanmuuton sääntelyn lainalaisuudet ja kiristyneet käytännöt (mm. Kuu-

sisto & Korjonen-Uusipuro 2018a; Björklund 2015, 16–17) voivat saada aikaan näköalattomuuden tunteita, kun elämän jatkuvuus on uhattuna esimerkiksi lyhyiden oleskelulupien vuoksi. Myös Ní Raghallaigh ja Gilligan (2010) ovat tutkimuksessaan todenneet tunteiden tukahduttamisen olevan eräs yksin tulleiden käyttämistä selviytymisstrategioista. Heidän mukaansa yksin tulleet välttelevät menneisyydestä, mutta myös vaikeasta nykytilanteesta puhumista tukahduttaakseen hankalia tunteita ja ajatuksia (mt.).

Vaikenemisen voi tulkita myös vastapuheena, keinona ilmentää omaa toimijuutta ja kyseenalaistaa kategorisointeja yksin tulleista haavoittuvina uhreina (Juhila 2004, 29). Tutkimuksessamme ammattilaiset tulkitsivat tunteiden tukahduttamisen olevan ensisijaisesti selviytymiskeino ja tunteista puhumista pidettiin parempana ratkaisuna. Ammattilaiset kuvasivat yksin tulleet pääosin haavoittuvina sekä apua tarvitsevinä. Samalla muutamat haastateltavista kuitenkin epäilivät vaikenemisen syynä olleen epärehellisiksi kutsutut motiivit turvapaikan hakemisessa.

Et tässä suuressa massassa, mikä viime syksynä tuli, niin siel on niitä, jotka on tullu etsimään tavallaan sitä parempaa elämää, että mahdollisuudet opiskella, tai että vanhemmat on lähettäny (___) Saatetaan koittaa kusettaaki viranomaisia, että sais sen mahdollisuuden elämään täällä (___) Et heillä on jo ennestään erilaiset lähtökohdat siihen, et minkälaisii suhteita he ei esimerkiksi haluu ehkä ollenkaan luoda työntekijöiden kanssa, niin siin ei tuu sellast samanlaista luottamusta puolin eikä toisin. (H4)

Edellinen aineisto-ote havainnollistaa ammattilaisten sisäistämää epäluottamuksen kulttuuria (Björklund 2015, 16–17). Aineisto-otteessa kiinnitetään huomio yksin tulleiden toimijuuteen, joka näissä katkelmissa näyttäytyy erityisen projektiivisena; päätös lähteä ei näyttäydy pakon sanelemana, vaan paremman elämän etsimisen projektiin kuuluvana. Näin ollen maahanmuuton sääntelyyn ja turvapaikanhakuprosessiin kuuluvat käytännöt kuvataan maahan tulleille ylitettävänä esteinä kohti parempaa tulevaisuutta.

Ammattilaiset liittävät vaikenemiseen myös ylenpalttisen tekemisen ja aktiiviteettien haalimisen keinoina selviytyä koti-ikävän kanssa. Vaikka opiskelu, harrastukset ja työnteko itsessään voidaan nähdä merkityksellisinä esimerkeiksi kuulumisen tunteen ja osallisuuden kannalta, toimivat ne ammattilaisten näkökulmasta yksin tulleille myös keinoina ”tukahduttaa tunteita”, ”tuovan muuta ajateltavaa”, ”olevan henkireikä”, ”keino purkaa fiiliksiä” ja ”täyttää tyhjiä hetkiä”.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessamme olemme tarkastelleet sitä, millaisena yksin tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävä näyttäytyy heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimustulostemme mukaan koti-ikävä näyttäytyy *tunteina, fyysisinä oireina ja käyttäytymisenä, kulttuurisena kaipauksena* sekä *vaikenemisena*.

Ammattilaiset kuvasivat lasten ja nuorten koti-ikävää ensinnäkin *tunteina*, jotka tulivat näkyville suruna arjen

muuttumisesta, huolena perheestä ja tulevaisuudesta sekä yksinäisyytenä. Ennen kaikkea koti-ikävä näyttäytyi kaipauksena perhettä ja läheissuhteita kohtaan, mikä on tullut ilmi myös aiemmassa koti-ikävää käsittelevässä tutkimuksessa (esim. Fisher 1989). Toiseksi ammattilaiset kuvasivat lasten ja nuorten koti-ikävän ilmenevän *fyysisinä oireina ja käyttäytymisenä* aiempien tutkimusten tavoin (esim. Stroebe ym. 2015; van Tilburg ym. 1996). Koti-ikävän kerrottiin esiintyvän unettomuutena, erilaisina kiputiloina, välinpitämättömyytenä, keskittymisvaikeuksina, aggressiivisuutena ja itsetuhoisuutena, jolloin se kuvattiin sairauden tapaisena tilana, johon tuli puuttua terveydenhuollon keinoin.

Kolmas tapa, jolla koti-ikävää kuvattiin, oli *kulttuurinen kaipaus* (ks. Rubenstein 2001, 5), mikä liittyi myös Fisherin (1989, 10–14) kuvaamaan jatkuvuuden, rutiinien ja elämäntyylien muuttumiseen, ja niiden aiheuttamiin negatiivisiin tunteisiin. Ammattilaisten mukaan kulttuurinen kaipaus suuntautui lapsilla ja nuorilla erityisesti yhteisölliseen elämäntapaan sekä konkreettisiin asioihin, kuten kieleen ja ruokaan. Koti-ikävä voimistui erityisesti uskonnollisesti tai kulttuurisesti merkittävien juhlien aikaan sekä tilanteissa, jotka oli aiemmin jaettu läheisten kesken.

Ammattilaisten kuvauksissa nuorten koti-ikävä ei aina näkynyt ulospäin, vaan se ilmeni selkeiden reaktioiden lisäksi *vaikenemisena*. Samansuuntaisia, yksin tulleiden vaikenemista korostavia huomioita on tehty myös aiemmissa yksin tulleita koskevissa tutkimuksissa (Björklund 2015; Wirsén 2017; Kohli 2006a; Lähteenmäki 2013;

Wernesjö 2014). Tästä näkökulmasta keskusteluun perustuva sosiaalityö ei välttämättä ole kaikkien asiakkaiden kohdalla sopiva vaihtoehto, mutta vaihtoehtoisista terapiamuodoista, kuten eläin-, kuvataide- tai musiikkiterapiasta voisi mahdollisesti saada tukea työskentelyssä yksin tulleiden lasten ja nuorten kanssa. Samanaikaisesti vaikeneminen voidaan tulkita myös toimijuuden osoitukseksi tai selviytymisstrategiana (Anis & Esberg 2018, 196–199). Lisäksi on huomioitava, etteivät kaikki yksin tulleet välttämättä koe koti-ikävää samalla tavalla tai ollenkaan.

Ammattilaiset kuvasivat koti-ikävää voimistaviksi tekijöiksi lasten ja nuorten kohtaaman rasmin sekä terveyspalveluiden käytön haasteet. Selviytymisstrategioiksi nimettiin puolestaan jatkuvuuden tunteen ylläpitäminen, kuten uskonnon harjoittaminen, äidinkielen puhuminen ja tutun ruoan syöminen sekä arjen rutiinit ja aktiviteetit. Tutkimuksen tulokset kutsuvat tarkastelemaan kriittisesti sitä, tulevatko koti-ikävää potevat lapset ja nuoret kohdatuiksi erilaisissa sosiaalityön käytännöissä. Ammattilaisten mukaan koti-ikävä näyttäytyy voimakkaimpana ilta- ja yöaikaan, mikä tarkoittaa käytäntöjen tasolla sitä, että ammattilaisen tarjoama tuki kuuntelemisen ja lohduttamisen muodossa olisi juuri silloin tärkeää. Usein kuitenkin ilta ja yö ovat laitostasumisessa aikaa, jolloin henkilökuntaa on paikalla vähän. Lisäksi ammattilaiset kuvaavat, että lapset ja nuoret saattavat suhtautua epäluuloisesti suomalaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin, ja näin ollen voivat olla käyttämättä niitä leimautumisen pelossa.

Yksin tulleiden omat kokemukset siitä, mikä heitä on auttanut tai mahdollisesti auttaisi haastavissa tilanteissa olisikin relevantti jatkotutkimusaihe. Ammattilaisten kuvauksissa korostuu länsimaisen lääketieteen eetos ja usko sen tarjoamaan apuun elämän käänteissä, traumojen hoidossa ja kriisitilanteissa, mikä ei välttämättä vastaa yksin tulleiden omaa näkemystä ammattilaisten tarjoaman tuen ja avun vaikuttavuudesta. Tutkimuksessamme tuotettu ammattilaisnäkökulma toistaa osittain aiemmissa yksin tulleita koskeissa tutkimuksissa havaittua ”uhripuhetta” (ks. Kuusisto-Arponen 2016a, 399) ja siten osaltaan uusintaa kuvaa yksin tulleiden haavoittuvasta ja rajoittuneesta toimijuudesta, mitä voidaan pitää yksipuolisena esitystapana.

On kuitenkin huomion arvoista, että ammattilaisten kuvauksissa tulevat ilmi myös heidän ja yksin tulleiden lasten ja nuorten väliset jännitteet liittyen uskonnon harjoittamiseen sekä epäily yksin tulleiden epärehellisyydestä turvapaikanhaussa. Nämä huomiot luovattakin säröjä ammattilaisten tuottamaan ”uhripuheeseen”, ja lasten ja nuorten toimijuus tulee näkyvämmäksi vaikkakin kielteisessä valossa. Samanaikaisesti ammattilaisten kuvaukset kertovat vahvasti siitä, että rakenteet ja käytännöt, kuten pitkään kestävät turvapaikanhakuprosessit, luovat merkittäviä rajoituksia nuorten hyvinvoinnille ja toimijuudelle arjessa. Näin siitäkin huolimatta, että nuorilla on myös selviytymiskeinoja, joita he käyttävät hälventääkseen koti-ikävää.

Tutkimustuloksemme tekevät näkyväksi sosiaalityön yllirajaisen kontekstin. Vaikka sosiaalityö suuntautuukin

kansallisvaltion rajojen sisälle, erilaiset ylirajaiset yhteydet asiakkaiden arjessa määrittävät heidän hyvinvointiaan sekä tuen tarpeitaan. Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa fokus on pääosin suomalaisessa yhteiskunnassa, tulevaisuudessa ja yhteiskunnan jäsenyyden kriteereiden saavuttamisessa, mikä yleensä tarkoittaa suomen kielen ja käytäntöjen oppimista sekä työllistymistä (Saukkonen 2013, Heino 2018). Suomeen saapuneen henkilön ylirajaiset suhteet, menneisyys ja aiemmat kokemukset menettävät ikään kuin merkityksensä, eikä koti-ikävä ole näin ollen sellainen teema, joka otetaan puheeksi lasten ja nuorten kanssa työskennellessä. Myös tutkimuksemme osoittaa, että koti-ikävä on aihe, jonka työntekijät kokevat hankalaksi.

Aiempi koti-ikävän tutkimus painottuu psykologian alalle, mutta aihe on relevantti myös sosiaalityölle, sillä yhtenä sosiaalityön yhteiskunnallisena tehtävänä on eriarvoistumisprosessien tunnistaminen, työskentely niiden muuttamiseksi sekä niiden seurausten lieventäminen (Juhila 2018, 195; Fook 2002, 5). Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että kodin menetyks ja perheen läsnäolon puute arjessa voi ammattilaisten näkökulmasta vaikuttaa laajasti yksin tulleiden lasten ja nuorten arkeen ja hyvinvointiin. Jaamme Turtiaisen (2018, 94) näkemyksen siitä, että oikeutta perhe-elämään tulee käsitellä ihmisoikeutena, minkä vuoksi perheenyhdistämisen edistäminen, tai vähintäänkin perheen puuttumisesta johtuvien haasteiden tunnistaminen ja niiden kanssa työskentely, on sosiaalityön näkökulmasta oleellista.

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara & Castañeda, Claudia & Fortier, Anne-Marie & Sheller, Mimi (2003) *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*. New York: Berg.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2005) *Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset*. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto, 37–52.
- Anis, Merja & Esberg, Riti (2018) *Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan*. Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 189–213.
- Baldassar, Loretta (2007) *Transnational Families and The Provision of Moral and Emotional Support: The Relationship Between Truth and Distance*. *Identities* 14 (4), 385–409. <https://doi.org/10.1080/10702890701578423>
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma*. Helsinki: Gaudeamus.
- Björklund, Krister (2014) ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Björklund, Krister (2015) *Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Boccagni, Paolo (2012) *Rethinking transnational studies: Transnational ties and the transnationalism of everyday life*. *European Journal of Social Theory* 15 (1), 117–132. <https://doi.org/10.1177/1368431011423600>
- Brown, Jennifer (2011) *Expressions of diasporic belonging: The divergent emotional geographies of Britain’s Polish communities*. *Emotion, Space and Society* 4 (4), 229–237. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2011.01.004>

- Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (2002) *The transnational family: New European frontiers and global networks*. Oxford: Berg.
- Burr, Vivien (2015) *Social constructionism*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315715421>
- de Arruda Camara, Anna-Maija (2020) *Yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ja toimijuuden rakentuminen ammattilaisten näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Douglas, Mary (1991) *The Idea of a Home: a Kind of Space*. *Social Research* 58 (1), 287–307.
- Fisher, Shirley (1989) *Homesickness, cognition, and health*. Hove: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Fook, Jan (2002) *Social Work. Critical Theory and Practice*. London: Sage Publications.
- Hart, Jason (2014) *Children and forced migration*. Teoksessa Elena Fiddian-Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long & Nando Sigona (toim.) *The Oxford handbook of refugee & forced migration studies*. Oxford: Oxford University Press, 383–394.
- Heino, Eveliina & Lillrank Annika (2020) *Institutionaalisen luottamuksen rakentuminen – maahanmuuttajataustaiset perheet perus- ja vammaispalveluiden käyttäjinä*. *Sosiologia*, 57 (4), 346–362.
- Heino, Eveliina (2018) *Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot. Arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna (2002) *Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Hofstede, Geert & Hofstede, Gert Jan & Minkov, Michael (2010) *Cultures and Organizations. Software of the Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, 3. painos. New York: McGraw-Hill.
- Juhila, Kirsi (2004) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Kara, Hanna (2016) *The makings of migrant subjectivities: Time and intersectionality in the transnational everyday lives of Latin American women in Barcelona*. Helsinki: Department of Political and Economic Studies, University of Helsinki.
- Kauko, Outi (2015) *Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana*. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (1), 35–45.
- Kauko, Outi (2018) *Yksin tulleiden turvapaikanhakijalasten asumispolut ja kodin tuntu*. Teoksessa Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 153–175.
- Kenyon, Elizabeth (2003) *Young Adults' Household Formation: Individualization, Identity and Home*. Teoksessa Allan Graham & Gill Jones (toim.) *Social Relations and the Life Course*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 103–119. https://doi.org/10.1057/9780230598232_7
- Kohli, Ravi (2006a) *The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum Seeking Children Say and Do Not Say*. *British Journal of Social Work* 36 (5), 707–721. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch305>
- Kohli, Ravi (2006b) *The comfort of strangers: Social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK*. *Child & Family Social Work* 11 (1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00393.x>
- Kohli, Ravi (2011) *Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children*. *Child Abuse Review* 20, 311–323. <https://doi.org/10.1002/car.1182>
- Kohli, Ravi & Mather, Rosie (2003) *Promoting Psychosocial Well-Being in Unaccompanied Asylum Seeking Young People in the United Kingdom*. *Child & Family Social Work* 8 (3), 201–212. <https://doi.org/10.1002/9780470694039.ch5>
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2018a) *Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: Suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana?* *Janus* 26 (4), 370–378.

- <https://doi.org/10.30668/janus.76480>
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2018b) Tiekartta. Yksin tulleiden alaikäisten maahanmuuttajien kuulumisen tunteen tukeminen ja sosiaalisen tuen kehittäminen Suomessa. TRUST-kärkihanke. Tampere: Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu, Suomen Akatemian TRUST-kärkihanke.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016a) Myötätunnon politiikka ja tutkimuseettikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sosiologia* 53 (4), 396–415.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016b) Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino, 89–111.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011)
- Lee, Justin (2012) Unaccompanied Refugee Minors and their Strategies to Navigate a New World: A Grounded Theory. Richmond, Virginia: Virginia Commonwealth University. http://scholarscompass.vcu.edu/etd/2778/?utm_source=scholarscompass.vcu.edu%2Fetd%2F2778&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages Luettu 3.6.2020.
- Lähtenmäki, Minna (2013) Lapsi turvapaikanhakijana: Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Moghaddam, Riitta (2011) Alaikäisten vastaanotto ja lapsen etu sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Teoksessa Salli Alanko, Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry, 105–111.
- Muir, Jessica & Gannon, Kenneth (2016) Belongings beyond borders. Reflections of young refugees on their relationships with location. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 26 (4), 279–290. <https://doi.org/10.1002/casp.2260>
- Ní Laoire, Caitriona & Carpena-Méndez, Fina & Tyrrell, Naomi & White, Allen (2010) Introduction: Childhood and migration – mobilities, homes and belongings. *Childhood* 17 (2), 155–162. <https://doi.org/10.1177/0907568210365463>
- Ní Raghallaigh, Muireann & Gilligan, Robbie (2010) Active survival in the lives of unaccompanied minors: Coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child & Family Social Work* 15 (2), 226–237. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00663.x>
- Papadopoulos, Renos K. (2002) Refugees, home and trauma. Teoksessa Renos K. Papadopoulos (toim.) *Therapeutic Care for Refugees. No Place Like Home*. London: Karnac, 9–39. <https://doi.org/10.4324/9780429483875-2>
- Patton, Michael (2002) *Qualitative Research and Evaluation Methods*. California: Thousand Oaks, Sage.
- Peltola, Marja (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Julkaisuja 147. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Jäppinen, Maija & Metteri, Anna & Ranta-Tyrkkö, Satu (2016) Kansainvälinen, ylijäräinen, globaali sosiaalityö – juuria, katkoksia, uusia alkuja. Teoksessa Maija Jäppinen, Anna Metteri, Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö: käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. Tallinna: United Press Global, 9–37.
- Rubenstein, Roberta (2001) Home matters: Longing and belonging, nostalgia and mourning in women's fiction. New York: Saint Martin's Press. https://doi.org/10.1057/9780312299750_1
- Sainola-Rodríguez, Kirsti (2009) Transnationaalinen osaaminen. Uusi terveydenhuoltohenkilöstön osaamisvaatimus. Kuopio: Kuopion Yliopisto.
- Saukkonen, Pasi (2013) *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
- Stroebe, Margaret & Schut, Henk & Nauta, Maaïke (2015) Homesickness: A Systematic Review of the Scientific Literature. *Review of General Psychology* 19

- (2), 157–171. <https://doi.org/10.1037/gpr0000037>
- Suárez-Orozco, Carola & Suárez-Orozco, Marcelo (2001) *Children of immigration*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Takeda, Atsushi (2012) Emotional transnationalism and emotional flows: Japanese women in Australia. *Women's Studies International Forum* 35 (1), 22–28. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2011.10.002>
- van Tilburg, Miranda & Vingerhoets, Ad & Van Heck, Guus (1996) Homesickness: A review of the literature. *Psychological Medicine* 26 (5), 899–912. <https://doi.org/10.1017/S0033291700035248>
- Turtiainen, Kati (2018) Recognising forced migrants in transnational social work. *International Journal of Migration, Health and Social Care* 14 (2), 186–198. <https://doi.org/10.1108/IJM-HSC-11-2016-0042>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 29/2014. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman%20huoltajaa%20tulleiden%20alaikaisien%20turvapaikkahakijoiden%20vastaanotto%2005092014.pdf/1bb0ee83-b9b4-47c7-b12d-d113bdb1353f> Luettu 3.6.2020.
- UNHCR (1997) *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*. <https://www.unhcr.org/3d4f91cf4.pdf> Luettu 1.2.2020.
- UNHCR (2018) *Global Trends – Forced Displacement in 2018*. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html> Luettu 3.6.2020.
- UNHCR, Unicef & IOM (2017) *Refugee and Migrant Children- Including Unaccompanied and Separated Children - in Europe Overview of Trends in 2016*. 4/2017. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55971> Luettu 3.6.2020.
- Wernesjö, Ulrika (2014) *Conditional belonging: listening to unaccompanied young refugees' voices*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:689776/FULLTEXT01.pdf> Luettu 3.6.2020.
- Vilkko, Anni (2010) *Kohteena koti*. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Tampere: Juvenes Print, 11–31.
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2006) Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology. *International Migration Review* 37 (3), 576–610. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00151.x>
- Wirén, Carl Pether (2017) *Världens längsta resa – om ensamkommande unga i Sverige*. Stockholm: Gothia Fortbildning.